

ไตรลักษณ์กับกระบวนการพัฒนาชุมชน Three Characteristics of Existence with Community Development Process

พระศิวกอร์ เตชปญโญ * ธิติวุฒิ หมั่นมี **

Phra Siwakorn Tachapunyo, Thitiwut Manmee

บทคัดย่อ

ไตรลักษณ์กับกระบวนการพัฒนาชุมชน คือ การใช้ไตรลักษณ์แก้ปัญหาชีวิตของคนในชุมชนหรือเป็นการพัฒนาชุมชนตามแนวทางของพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าทรงตรัสเป็นพุทธภาษิตไว้ว่าสัมมาทิฐิ สมาทานา สัพพัง ทุกขัง อุปัจจะคฺขุ คนทั้งหลายจะสิ้นปัญหาหมดทุกข์ทั้งปวงได้ต้องปฏิบัติตามสัมมาทิฐิ หรือเห็นด้วยปัญญาคืออนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ตามความเป็นจริง แนวคิดการประยุกต์ใช้ไตรลักษณ์เพื่อพัฒนาชุมชนนั้นต้องรู้หลักในการปฏิบัติ ดังนี้ จะต้องเรียนรู้ความเป็นจริงทางปัญญาทั้งในแง่ปริยัติในแง่ปฏิบัติและในแง่ของปฏิเวธ คือ เรียนเพื่อรู้ เรียนเพื่อเอาไปปฏิบัติ เรียนแล้วเกิดปัญญาแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง สาเหตุที่จะต้องเอาหลักไตรลักษณ์มาเป็นกระบวนการพัฒนาชุมชนนั้น เพราะว่าทุกวันนี้สังคมในชุมชนมีปัญหามากมายหลายเรื่องที่น่าปวดหัว เช่น ปัญหาทางสังคมการอยู่อาศัย ปัญหาครอบครัวในการดำเนินชีวิต ปัญหาการศึกษา และปัญหาในเรื่องการงานที่ต้องทำเพื่อมาเลี้ยงชีพตัวเอง ดังนั้น การเอาหลักไตรลักษณ์มาแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนนั้นเพื่อให้ชุมชนมีสติและสามารถปล่อยวางในการเกิดปัญหานั้นๆ วิธีการนำเอาหลักไตรลักษณ์มาเป็นกระบวนการพัฒนาชุมชนนั้นเพราะว่าหลักไตรลักษณ์เป็นหลักธรรมเพื่อพัฒนาในด้านจิตใจได้ เช่น 1.การเรียนรู้เรื่องอนิจจัง เมื่อได้เรียนรู้ความไม่เที่ยงของสิ่งทั้งปวงแล้วจะได้ประโยชน์หลายประการ ความไม่ประมาท ทำให้คนไม่ประมาทหมัวเมาในวัยว่า วุ่นยังหนุ่มสาว ในความไม่มีโรคและในชีวิต เพราะความตายอาจมาถึงเมื่อไรก็ได้ไม่แน่นอน ทำให้ไม่ประมาทในทรัพย์สิน เพราะคนมีทรัพย์อาจกลับเป็นคนจนได้ทำให้ไม่ดูหมิ่นผู้อื่น เพราะผู้ที่ไร้ทรัพย์ ไร้ยศ ต่ำต้อย กว่าภายนอกอาจมีทรัพย์ มียศ และเจริญรุ่งเรืองกว่าก็ได้ เมื่อคิดได้ดังนี้จะทำให้สำรวมตน อ่อนน้อม ถ่อมตน ไม่ยโสโอหังวางท่าใหญ่ ยกตนข่มท่าน 2.การเรียนรู้เรื่องทุกขัง เมื่อผู้ใดได้เรียนรู้เรื่องความทุกข์เป็นของธรรมดาประจำโลก อย่างหนึ่งซึ่งใคร

* Master of public Administration Program in Public Administration Faculty of social Mahachulalongkornrajavidyalaya University

** Department of Political science Faculty of Social Sciences Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ๆ จะหลีกเลี่ยงได้ยาก ต่างกันก็แต่เพียงรูปแบบของทุกข์เกิดขึ้นแก่ชีวิต ผู้มีปัญญาตรองเห็นความจริงว่าความทุกข์เป็นสัจจธรรมอย่างหนึ่งของชีวิต ชีวิตย่อมระทมด้วยทุกข์เป็นธรรมดา เมื่อเห็นเป็นธรรมดา ความยึดมั่นก็มีน้อย ความทุกข์สามารถลดลงได้หรืออาจหายไปเพราะไม่มีความยึดมั่น ความสุขที่เกิดจากการ ปล่อยวางย่อมเป็นสุขอันบริสุทธิ์ 3. การเรียนรู้เรื่องอนัตตา การเรียนรู้เรื่องอนัตตา ทำให้เรารู้ความจริงของสิ่งทั้งปวง ไม่ต้องถูกหลอกหลวง จะทำให้คลาย ตัณหา มานะ ทิฏฐิ ทำให้ไม่ยึดมั่น เบาทกย เบาทใจ เพราะเรื่องอนัตตาสอนให้เรารู้ว่า สังขารทั้งปวงเป็นไปเพื่ออาหาร ผินความปรารถนา บังคับบัญชาไม่ได้อย่างน้อยที่สุดเราจะต้องยอมรับความจริงอย่างหนึ่งว่า ตัวเราเองจะพบกับ ธรรมชาติแห่งความเจ็บปวด ความแก่ชรา และความตายจาก ครอบครัวยุติและญาติพี่น้องตลอดจนทุกสิ่งทุกอย่าง

คำสำคัญ : ไตรลักษณ์, การพัฒนาชุมชน

Abstract

Three characteristics of existence with community development process is meaning how to use three marks of existence is solving people's problems in the communication or a development in the community followed by Buddhism the Buddha said ; samma thitthi samathana sapphang thukkhang upuchchakung people will end of all suffering problems observe the precepts or have an understanding is impermanent, non-self and actually. Concept is adapt the three characteristics of existence with community development process with community development process must know the key to practice. The main reason to bring the Trinity is the community development process. These days social problems in the community because there are many issues that face problems like headaches social housing. Problems in family life. Education issues, And problems in the work to do to earn a living themselves. The main thrust Trinity solve problems and development community so that the community is conscious and able to leave the occurrence of the problem. How to bring the Trinity is the community development process, because the Trinity is the main principle for development in mind, for example. 1. Learning about impermanent. When learning the impermanent of all things has many benefits. The precaution people don't underestimate the passion in his young engaged. In the absence of diseases and in life. Because death could come at any uncertainties. Do not underestimate the property. They are agents may become poor. Do not disrespect others for those without wealth and rank of inferior rank and contingent assets may have flourished over time. When the idea was to keep

their composure humility not impudent airs big bluster. 2. Learning about subject to suffering. When one has to learn all about it. It is common knowledge that the suffering of the world. The one who will be difficult to avoid, But it's just different forms of suffering going on in their lives. Spirituality reflect the fact that people are paid fairly truth of life. Life inevitably raise with me is normal. Once seen as normal I have little faith Suffering can be reduced or it may go away because there was no firm commitment. Pleasure from Blessed holy place. 3. Learning about non-self. We do harshest truth of all things. Do not be deceived will loosen the grit, passion viewpoint does not hold up the light hearted soulless. Because it teaches us how fairest of all. Is going to be ill against the wishes supervisors not least. We must accept the fact that one. Ourselves to meet Natural pain of old age and death from his family and relatives, as well as everything else

Keywords : Three characteristics , community development process.

บทนำ (Introduction)

ไตรลักษณ์กับกระบวนการพัฒนาชุมชนนั้นเป็นหลักการประยุกต์ใช้หลักไตรลักษณ์เพื่อบรรเทาทุกข์ของคนในชุมชนในปัจจุบัน โดยเน้นการประยุกต์ใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนามาใช้เพื่อบรรเทาทุกข์ของชุมชนในปัจจุบัน ไตรลักษณ์หรือสามัญลักษณ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นสิ่งที่มีอยู่ประจำโลกสันนิวาสนี้ เป็นสิ่งที่ตั้งอยู่ คงอยู่ เป็นกฎธรรมชาติ สรรพสัตว์และสรรพสิ่งต้องอยู่ภายใต้กฎนี้ สรรพสัตว์และสรรพสิ่งทั้งหลาย มีความแตกต่างกัน เพราะกรรมการกระทำ เพราะรูปพรรณสัณฐานบ้าง แต่เหมือนกันในสามัญลักษณ์ คือ อยู่ภายใต้ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็นไปตามกรรมรับวิบากกรรมเหมือนกัน อนิจจังในไตรลักษณ์มีลักษณะเป็นความจริงในโลก เป็นสิ่งที่มีอยู่ประจำในสังขตธรรมและอสังขตธรรม และทุกขังในไตรลักษณ์มีลักษณะเป็นสภาพที่สัตว์ต้องประสบพบเจอ เป็นสภาพที่ทนได้ยาก เป็นสภาพความจริงที่มีอยู่ อนัตตาในไตรลักษณ์มีลักษณะเป็นสิ่งที่มีอยู่จริงและต้องพบเจอเป็นกฎธรรมชาติที่อยู่ การแก้ปัญหาชีวิตของคนในชุมชนตามแนวทาง ไตรลักษณ์ให้ความรู้ความเข้าใจก่อน ให้ปฏิบัติธรรมให้เห็นเป็นจริง มีตัวอย่างและให้ดูตัวอย่าง ให้มองเห็นตามสภาพความจริง แนวคิดในการประยุกต์หลักไตรลักษณ์ในการแก้ปัญหาชีวิตของคนในชุมชนปัจจุบัน ศึกษาตามสภาพความเป็นจริงของชีวิตของคนในชุมชนนั้น เมื่อสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นแล้วในตัวเรา ควรที่จะเกิดความสดสังเวชใจว่า ร่างกายของเรานั้นเกิดมาแล้วมิได้ตั้งอยู่นาน เมื่อปราศจากวิญญูณแล้ว ก็หาประโยชน์อื่นใดมิได้เลย ฉะนั้นไม่ควรประมาทในชีวิต

1. การพัฒนาชุมชน

คำว่า “การพัฒนาชุมชน” มาจากแนวความคิด “การศึกษามวลชน” (Mass Education) ในประเทศแถบทวีปแอฟริกาที่เป็นอาณานิคมของประเทศอังกฤษ ซึ่งมีหลักการว่า

การสร้างคนให้เป็นพลเมืองดีนั้นสามารถเริ่มจากหน่วยเล็กๆ ในชุมชนและจะต้องมุ่งไปที่ชุมชนโดยรวม เพื่อให้ประชาชนได้รับการศึกษา เรียนรู้ ตระหนักและได้เข้ามามีส่วนร่วมถึงขั้นสูงสุดคือการเข้าไปควบคุมการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจ สังคมที่ขึ้นรอบตัวของเขาเอง การศึกษามวลชนเป็นการศึกษานอกระบบมากกว่าการศึกษาในระบบ เพื่อให้ประชาชนตื่นตัวและรับผิดชอบตนเองต่อไป

การพัฒนาชุมชนเป็นการพัฒนาประเภทหนึ่งที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง โดยมีหลักธรรมและทฤษฎีทางตะวันออกเป็นแนวความคิด หลักการและวิธีการปฏิบัติที่เป็นลักษณะเฉพาะของตนเอง ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานดั้งเดิม คือเป็นกระบวนการให้การศึกษากับประชาชนเพื่อพัฒนาความรู้ ความคิดให้มีศักยภาพและสามารถพึ่งตนเองได้หรือช่วยตนเองได้ในทุกด้าน ดังนั้นการพัฒนาชุมชนจึงเป็นการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ให้ครบถ้วนถึงความพร้อมในทุกด้านเพื่อที่จะสามารถจัดการกับปัญหาและความต้องการต่างๆ ของตนเองได้ การดำเนินงานด้านการพัฒนาชุมชนเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนและต้องการผู้ปฏิบัติงานที่มีบุคลิกภาพ เป็นผู้ประกอบไปด้วยองค์ความรู้ทั้งในด้านศาสตร์และศิลป์ เพื่อทำงานร่วมกันกับประชาชนและชุมชนในการที่นำพาไปสู่เป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาชุมชน นั่นคือการทำคนในชุมชนมีความสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดี ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและยั่งยืน

2. ไตรลักษณ์

ไตรลักษณ์ หรือกฎสำคัญแห่งธรรมชาติ ซึ่งเป็นสัจธรรมที่เป็นจริงตลอดมาและตลอดไป โดยสรรพสิ่งในโลกนี้ ย่อมมีลักษณะ 3 ประการ ดังนี้

1.อนิจจัง ความไม่เที่ยง เกิดมาเป็นทารก เป็นเด็ก เป็นหนุ่มสาว วัยชราหรือสูงอายุ ตามลำดับ บางคนบุญน้อยอาจตายก่อนไม่ได้ตามนี้ก็มิ ร่ากายสวยงาม เหี่ยวยุ่น ผมหงอก ฟันดี ก็กลายเป็นฟันโยกฟันหลุด ฟันหกร และฟันหมด และมีฟันเทียม เป็นเรื่องธรรมดาของสังขาร

2.ทุกขัง ความทนทุกข์ เมื่อดำรงอยู่ก็พบสิ่งต่างๆ มากกระทบ ทำให้สุขบ้าง ทุกข์บ้างถ้าเป็นสิ่งมีชีวิตก็จะพบปัญหาด้านสังคม ด้านครอบครัว และด้านสุขภาพเช่น ความเจ็บป่วย ตัวร้อน ปวดฟัน มีโรคภัยมาเบียดเบียนต้องทนทุกข์ทรมาน เบาหวาน ความดัน ไมเกรน หน้ามืด ตาลาย สารพัดโรค

3.อนัตตา ความไม่ใช่ตัวตน บังคับไม่ได้ อย่ายกย่อง อย่าย่ำย่น ร่ากายจงงามตลอดไปนะ ไม่สามารถบังคับเหมือนหุ่นยนต์ที่เขาสร้างขึ้นมา ไม่มีใครบอกได้ว่า เจ้าร่างกาย จงอย่าเหี่ยวยุ่น อย่ำ อ้วน อย่ำเป็นโง่ง

หลักไตรลักษณ์นั้น เมื่อตระหนักถึงความผันผวนปรวนแปรไม่แน่นอน จึงไม่นิ่งนอนใจ ขวนขวาย ไม่ประมาท คอยใช้ปัญญาศึกษาให้รู้เท่าทันเหตุปัจจัย ทำการปรับปรุงแก้ไข หลีกเว้นความเสื่อม และสร้างสรรค์ความเจริญอยู่ตลอดเวลา โดยไม่ปล่อยปละละเลย แต่ภายในจิตใจด้วยปัญญาที่รู้เท่าทันเหตุปัจจัยนั้น ก็ปล่อยวางได้ ดำรงอยู่ด้วยจิตใจที่เป็นอิสระ ไม่ตกเป็นทาสของความเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเสื่อมและด้านเจริญ รู้จักที่จะถือเอาประโยชน์จากกฎธรรมชาติแห่ง

ความเปลี่ยนแปลงนั้นและเกี่ยวข้องกับมันโดยไม่ต้องถูกกระตุ้นขัดเหวี่ยงจุดกระชากลากไปอย่างไร้หลักเลื่อนลอยและมีคัมภีร์ เพราะเอาตัวเข้าไปยึดมั่นเกาะติดอยู่กับเกลียวคลื่นส่วนโน้นส่วนนี้ ในกระแสของมันอย่างไม่รู้ตัวรู้หน จนช่วยตนเองไม่ได้ ที่จะช่วยคนอื่นเป็นอันไม่ต้องพูดถึง

ผู้มีจิตใจเป็นอิสระ รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ไม่ยึดมั่นถือมั่นด้วยตัณหาอุปาทานเท่านั้น จึงจะรู้ว่าอะไรเป็นความเสื่อม อะไรเป็นความเจริญที่แท้จริง มิใช่เพียงความเจริญที่อ้างสำหรับมาผูกมัดตัวเองและผู้อื่นให้เป็นทาสมากยิ่งขึ้น หรือถ่วงให้จมต่ำลงไปอีก และจึงจะสามารถใช้ประโยชน์จากความเจริญที่สร้างที่สร้างขึ้นนั้นได้มากที่สุด พร้อมกับที่สามารถทำตนเป็นที่พึ่งแก่คนอื่นได้อย่างดี

พูดอีกนัยหนึ่งก็คือ หลักกิจในอริยสัจสอนว่า สิ่งใดก็ตามที่เป็นปัญหาหรืออาจจะเป็นปัญหาขึ้นแก่ตน มนุษย์จะต้องศึกษาสิ่งนั้นให้รู้ให้เข้าใจอย่างชัดเจนที่สุด เพื่อจะได้จัดการแก้ไขป้องกันปัญหานั้นให้ถูกจุด การศึกษาปัญหาได้หมายความว่า เป็นการสร้างปัญหาหรือหาปัญหามาใส่ตน แต่เป็นวิธีที่จะทำให้ปัญหาหมดไปหรือไม่มี เหมือนแพทย์จะบำบัดโรครักษาคนไข้ ก็ต้องรู้จักชีวิตร่างกายและวินิจฉัยโรคให้ถูก ตลอดจนรู้เข้าใจถึงขั้นที่จะป้องกันไม่ให้เกิดเป็นโรคขึ้นมา

อนึ่ง ภาวะที่สิ่งทั้งหลายไม่มีตัวตนของมันเอง เกิดจากส่วนประกอบและเป็นไปตามเหตุปัจจัยนั้น สอนว่า สิ่งทั้งหลายจะปรากฏรูปเป็นอย่างไรย่อมแล้วแต่การปรุงแต่ง ด้วยการกระทำที่เหตุปัจจัย และชกโยงเชื่อมความสัมพันธ์ให้เป็นไปตามความมุ่งหมายและขอบเขตวิสัยความสามารถ โดยนัยนี้ จึงเป็นการย้ำข้อที่ว่าบุคคลควรปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายตรงตัวเหตุปัจจัยด้วยท่าทีที่เป็นอิสระ ซึ่งเป็นวิธีที่ดีที่สุดที่จะให้ได้ซึ่งผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย และไม่เกิดทุกข์เพราะตัณหาอุปาทาน

3. พระพุทธศาสนากับการพัฒนาชุมชน

สังคมไทยปัจจุบันมีปัญหามากมาย หาความสงบมิได้ ทั้งที่เป็นแดนแห่งพระพุทธศาสนา เมื่อพิจารณาถึงเหตุที่แท้จริงแล้วจะพบว่า มูลเหตุของปัญหามีจุดกำเนิดมาจากความเสื่อมทางจิตใจของคนในสังคมหรือชุมชน เป็นเพราะการขาดคุณธรรมประจำใจ ดังนั้นการแก้ปัญหาที่ถูกต้องที่สุดคือการทำให้คนในสังคม มีศีลธรรมประจำใจ การปลูกฝังศีลธรรมให้เกิดขึ้นในจิตใจได้ดังนั้นจำเป็นต้องมีปัจจัยอยู่หลายประการข้อสำคัญที่สุดคือ “การมีแบบอย่างที่ดีในชุมชน”

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2543) ได้กล่าวถึงพระพุทธศาสนา เป็นหลักนำทางในการพัฒนา ไว้อย่างน่าสนใจ ปัจจุบันนี้ ได้เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปแล้วว่า การที่พัฒนาประเทศให้สำเร็จผลดีบรรลุลุคจุดหมายที่ต้องการได้อย่างแท้จริงนั้นจะพัฒนาเพียงด้านวัตถุอย่างเดียวเท่านั้นไม่เพียงพอประสบการณ์ในการพัฒนา ตลอดเวลายาวนานที่ผ่านมา ได้สอนให้เป็นตระหนักว่า การมุ่งพัฒนาวัตถุภายนอกอย่างเดียว นั้น แม้จะระดมทุนลงไปอย่างมากมาย ก็ไม่ทำให้สังคมบรรลุความมั่งคั่งรุ่งเรืองและสันติสุขที่แท้จริงได้ ตามวัตถุประสงค์ กลับสร้างปัญหาอย่างมากมาย เช่น

1. ปัญหาความยากจน ปรากฏว่ามีคนยากจนแร้นแค้นแผ่ขยายทั่วไปทั้งในเมืองและชนบท การกระจายรายได้ของประชากรไม่ดำเนินไปด้วยดีฐานะทางเศรษฐกิจของคนกลับห่างไกลกันมากขึ้น

2. ปัญหาด้านสุขภาพ ประชากรขาดแคลนแม้กระทั่งสาธารณสุขขั้นมูลฐาน เกิดโรคระบาดที่ร้ายแรง นอกจากสุขภาพทางกายไม่ดีแล้ว สุขภาพทางจิตก็เสื่อมโทรมลง ชีวิตคนในถิ่นที่เรียกว่าเจริญมีลักษณะสับสนวุ่นวาย คนมีทุกข์ใจมากขึ้น เป็นโรคจิตโรคประสาทมากขึ้น

3. ปัญหาด้านการศึกษา ความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษาก็ยังในภาวะสัมฤทธิ์ผลเกิดความล้มเหลวในการจัดการศึกษา ก่อให้เกิดปัญหามากมายในชุมชนหรือสังคม เช่น ปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวง ความไม่ซื่อตรง เป็นต้น

4. ปัญหาทางการเมือง การพัฒนาประชาธิปไตยก้าวหน้าไปได้มากกว่าถอยหลัง

5. ปัญหาด้านจริยธรรมคุณธรรม ผู้คนไม่มีระเบียบวินัย เช่น ระเบียบวินัยในการใช้รถใช้ถนน อุบัติเหตุมีสถิติสูงอย่างน่ากลัวยิ่ง เกิดความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน จนทำให้คนส่วนมากเกิดความหวาดกลัว อาชญากรรมยังแพร่หลาย คดีปล้น ฆ่า ช่มชู้ ที่ร้ายแรงปรากฏขึ้นบ่อย เป็นต้น

6. ปัญหาด้านวัฒนธรรม มีความเสื่อมโทรมทางด้านวัฒนธรรม มีค่านิยมที่ไม่พึงปรารถนาและไม่เอื้อต่อการพัฒนา เช่น ค่านิยมบริโภคนิยมและความนิยมฟุ้งเฟ้อแผ่กระจายทั่วไป

7. ปัญหาทางเพศและอบายมุข มีปัญหาทางเพศเพิ่มสูง มีอัตราคนถูกข่มขืนสูง อัตราการหย่าร้างสูงขึ้น อบายมุขระบาดทั่วไป ทั้งกรุงและชนบทประชากรฝากความหวังไว้กับการพนันในรูปแบบต่างๆและหมกมุ่นจนยากที่แก้ไขเยาวชนมากมายทำลายอนาคตของตนเองและก่อปัญหาแก่สังคมโดยเป็นผลสืบเนื่องจากการติดยาเสพติด

8. ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม มีปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมทวีสูงขึ้น ป่าไม้ถูกทำลายไปมาก ต้นน้ำลำธารร่อยหรอลง ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล แผ่นดินแห้งแล้ง ทำให้ทำการเกษตรยากมากขึ้น ส่งผลต่อความยากจนแร้นแค้นยิ่งขึ้นไปอีก ประสบปัญหาทางการตลาด มีการเอารัดเอาเปรียบกันมาก เกิดมลภาวะทั้งในดิน ในน้ำ และท้องฟ้า คุกคามต่อชีวิตและสุขภาพประชากรทั่วทุกคน

4. ไตรลักษณ์กับกระบวนการพัฒนาชุมชนในด้านสุขภาพจิต

ไตรลักษณ์กับกระบวนการการพัฒนาชุมชนมีความสำคัญของหลักพุทธธรรมข้อนี้สอนไม่ให้มนุษย์ยึดติดในสิ่งต่างๆ ที่ปรากฏให้เห็นสังขารไม่มีตัวเป็นสิ่งสมมติ เกิดขึ้นแล้วก็ดับไปตามธรรมชาติ ทุกข์ เทียบได้กับ ปัญหาในชุมชนที่รอรับการพัฒนาซึ่งเป็นปัญหาขั้นพื้นฐานของชุมชนในด้านต่างๆ เช่น สุขภาพจิต การศึกษา การเกษตร แหล่งรายได้ต่างๆ เป็นต้นการเขียนบทความในครั้งนี้ผู้เขียนจะยกไตรลักษณ์เพื่อแก้ไขปัญหาการพัฒนาสุขภาพจิตของชุมชนในสังคมเพื่อให้ความสบายใจหรือภาวะจิตที่ดีไม่ทุกข์

4.1 วิเคราะห์ประเด็นปัญหาการพัฒนาสุขภาพจิตของชุมชน

ปัญหาการพัฒนาสุขภาพจิตนั้น ส่วนมากก็จะมีเกี่ยวกับการเจ็บไข้ได้ป่วยและความอยากมีอยากเป็น เป็นจริงทำให้ประสบปัญหาสุขภาพจิต คนเราต้องมีการ เกิด แก่ เจ็บ ตาย และความอยากมีอยากเป็น เป็นของธรรมดาของโลกและคนในชุมชนส่วนใหญ่ไม่เข้าใจในเรื่องนี้ ผู้เขียนบทความนี้จะขยายเนื้อหาความหมาย ไตรลักษณ์กับกระบวนการพัฒนาชุมชนในด้านสุขภาพจิต ดังนี้

4.1.1 ปัญหาของการพัฒนาชุมชนในด้านสุขภาพจิต

ทุกข์ คือ สภาพที่ทนได้ยาก เมื่อถือเอาความหมายอย่างง่าย ๆ ได้แก่ความไม่สบาย ความลำบาก ความเดือดร้อน เป็นผลของความทุกข์ พระพุทธศาสนาสอนเรื่องทุกข์ เรื่องการดับทุกข์การทำให้เกิดทุกข์มีหลายทาง แต่หลักใหญ่ๆ แล้ว มี 2 ทาง คือ ทุกข์ทางกาย และ ทุกข์ทางใจ อีกประการหนึ่ง เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์มีสองทาง คือ

(1) ทุกข์ในกามคุณ 5 คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เป็นทุกข์ที่เกิดขึ้นเป็นเหยื่อล่อให้ดิ้นรนไขว่คว้าเพื่อให้ได้มาสมความต้องการของตน เมื่อไม่ได้อย่างที่หวังก็เป็นทุกข์ หรือได้มากก็เป็นทุกข์

(2) ทุกข์ที่ไม่ได้มาจากกามคุณ 5 คือ ทุกข์ที่บุคคลผู้พยายามเปลื้องตนให้หลุดพ้นจากกามคุณ 5 เป็นทุกข์ที่เกิดจากความเพียร เพื่อห้ามจิตไม่ให้ไปผูกพันกับกามคุณ ทุกข์ทางกายและทุกข์ทางใจของชุมชนจะมีลักษณะดังนี้ คือ

1. ทุกข์ทางกาย การที่กายมีภาวะไม่ปกติ หรือ มีสภาพร่างกายไม่สมประกอบ พิกลพิการ ทำอะไรก็มีอุปสรรคขัดขวาง มีโรคร้ายเบียดเบียน และการไม่มีทรัพย์และเครื่องอุปโภคบริโภคใช้สอย มีความยากลำบากในการหาเลี้ยงชีพ ตลอดจนความเหน็ดเหนื่อยจากการประกอบกิจการงานต่างๆ เป็นต้น เรียกว่า ทุกข์ทางกาย

2. ทุกข์ทางใจ คือความเหือดแห้งใจ ความพิโรธรำพัน ความเสียใจโทมนัสการประสพสิ่งอันไม่เป็นที่รัก ความพลัดพรากจากสิ่งเป็นที่รัก ความปรารถนาที่ไม่สมหวัง หรือใจถูกไฟคือกิเลส ได้แก่ ความโลภ ความหลง เผาอยู่ให้ร้อนร้อนวุ่นวายเป็นทุกข์ เป็นต้น เรียกว่า ทุกข์ทางใจ

4.1.2 หลักไตรลักษณ์กับประเด็นการแก้ไขปัญหาการพัฒนาชุมชนในด้านสุขภาพจิต

การแก้ไขปัญหาการพัฒนาชุมชนในด้านสุขภาพจิตนั้นโดยการเอาไตรลักษณ์มาแก้ไข ปัญหาหลักไตรลักษณ์ก็สามารถเอามาแก้ไขปัญหาต่างๆได้เมื่อกันกับหลักธรรมต่างๆ เช่นกัน แต่บางคนเข้าใจไตรลักษณ์ว่าเป็นหลักของการปล่อยวางจริงๆ จริงอยู่หลักไตรลักษณ์เหมือนเป็นการที่เราต้องปล่อยวางกับสิ่งต่างๆที่เข้ามา แต่เราควรมองระใหม่ว่าหลักไตรลักษณ์นั้นที่จริงแล้วก็เป็นหลักการพัฒนาชุมชนอย่างหนึ่ง เพราะว่าการจะพัฒนาอะไรๆ นั้นจะต้องมีความเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสของโลก เช่นกัน ถ้าเราจะพัฒนาชุมชนในด้านการเกษตร ด้านการสุขภาพอนามัย ด้านครอบครัว ด้านการศึกษา และด้านสังคม เราควรเอาหลักไตรลักษณ์ไปสนับสนุนด้วย เพราะว่าการพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆนั้น มีความไม่แน่นอนอยู่ เราต้องเอาหลักไตรลักษณ์นั้นมาพัฒนาสุขภาพจิตก่อนเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงในการพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆที่ไม่แน่นอนว่าจะดีหรือไม่

สุขภาพจิตที่ดีนั้นสามารถยอมรับและปล่อยวางหรือแก้ไขปัญหาด้วยปัญญาได้การที่เอาไตรลักษณ์มาเป็นกระบวนการพัฒนาชุมชนนั้นเพื่อให้ชุมชนในสังคมรู้จักการไม่แน่นอนของชีวิตสะกอนหลักไตรลักษณ์นี้ก็เปรียบเทียบเหมือนการพัฒนามนุษย์ในด้านสุขภาพจิต ถ้าสุขภาพจิตดีเราก็ไม่ต้องใส่ใจว่าการพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ จะดีหรือไม่หลักไตรลักษณ์กับกระบวนการพัฒนาชุมชนในด้านสุขภาพจิต มีองค์ความรู้ 3 ประการ คือ 1.อนิจจัง 2.ทุกขัง 3.อนัตตา สามารถพัฒนาสุขภาพจิตได้ ดังนี้

1.อนิจจังกับการพัฒนาชุมชนด้านสุขภาพจิต อนิจจังกับการพัฒนาชุมชนด้วยสุขภาพจิตนั้นให้เราเรียนรู้เกี่ยวกับความไม่เที่ยง เช่น เราเกิดเป็นทารก เป็นเด็ก เป็นหนุ่มสาว วัยชราหรือสูงอายุ ตามลำดับ บางคนบุญน้อยอาจตายก่อนไม่ได้ตามนี้ก็มี ร่างกายสวยงาม เหี่ยวอ่อน ผมหงอก ผมหงอก ฟันดี ก็กลายเป็นฟันโยกฟันหลุด การงานที่ทำตอนแรกดี ต่อไปมีความขาดทุนหลักอนิจจังในไตรลักษณ์นั้นสามารถเอามาเรียนรู้หรือเอามาปฏิบัติได้เพราะอนิจจังเป็นหลักความไม่เที่ยงถ้าเราเข้าใจหลักความไม่เที่ยงมีความเปลี่ยนแปลงเป็นธรรมดาเราก็สามารถยอมรับความไม่เที่ยงหรือความเปลี่ยนแปลงได้ในด้านสุขภาพจิตเราก็ดีไม่เป็นทุกข์

2.ทุกขังกับการพัฒนาชุมชนด้านสุขภาพจิต ทุกขังกับการพัฒนาสุขภาพจิตนั้นให้เราเรียนรู้เกี่ยวกับความทนทุกข์ เมื่อดำรงอยู่ที่พบกับสิ่งต่างๆ มากกระทบ ทำให้สุขบ้าง ทุกข์บ้าง ถ้าเป็นสิ่งมีชีวิตก็จะพบความเจ็บป่วย ปวดหัว ตัวร้อน ปวดฟัน มีโรคภัยมาเบียดเบียนต้องทนทุกข์ทรมานการที่เราเอาหลักทุกขังมาปฏิบัติหรือเอามาใช้กับการใช้ชีวิตในด้านมนุษย์กับสุขภาพจิตนั้น การที่ชุมชนในสมัยนี้มีความทุกข์และความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาเราจะประสบกับความทุกข์บ้าง สุขบ้าง การที่เราเอาหลักทุกขังมาใช้กับการพัฒนาชุมชนในด้านสุขภาพจิต นั้นจะทำให้เรามีความอดทนในความทุกข์ เพราะว่าเราได้เรียนรู้เกี่ยวกับความทุกข์ต่างๆ และรู้จักทุกข์ว่าเป็นอย่างไร การที่เอาหลักทุกขังนั้นมาใช้หรือปฏิบัติเพื่อให้เกิดความรู้ในเรื่องความอดทนของการเกิดทุกข์ถ้าสามารถรู้ความทุกข์แล้วเราก็สามารถทนกับทุกข์นั้นได้และทำให้สุขภาพจิตเราดีด้วย

3. อนัตตากับการพัฒนาชุมชนด้านสุขภาพจิต หลักอนัตตาในไตรลักษณ์นั้น เป็นความไม่ใช่ตัวตน บังคับไม่ได้ อย่ายกนะ อย่ายตายนะ ร่างกายจงงามตลอดไปนะเราไม่สามารถบังคับอย่างหุ่นยนต์ที่เขาสร้างขึ้นมา ไม่มีใครบอกได้ว่า เจ้าร่างกาย จงอย่าเหี่ยวอ่อน อย่าอ้วน อย่างนั้นเช่นเราได้มีการพัฒนาชุมชนในด้านการเกษตร เราก็ไม่รู้ว่าจะผลผลิตที่เราทำการพัฒนาชุมชนในด้านการเกษตรนั้นจะได้ผลตามต้องการหรือไม่ถ้าได้หรือไม่ได้อย่างเราต้องการ เราก็ควรพิจารณาว่ามันไม่ใช่ของเราเราบังคับไม่ได้แต่ถ้าเรารู้จักหลักอนัตตาแล้วเราควรเอามาปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ในทางด้านสุขภาพจิตเพื่อให้รู้ความเปลี่ยนแปลง ถ้าเรารู้ว่าอนัตตานั้นไม่ใช่ตัวตน บังคับไม่ได้แล้ว เราก็สามารถอยู่อย่างมีความสุขในด้านสุขภาพจิต

หลักไตรลักษณ์กับกระบวนการพัฒนาชุมชนในด้านสุขภาพจิตนั้นในข้างต้นก็อธิบายมาแล้วว่าการใช้หลักไตรลักษณ์นั้นก็สามารถพัฒนาชุมชนได้เหมือนกันเพราะว่าหลักไตรลักษณ์นั้นสามารถนำมาใช้กับหลักการพัฒนาชุมชนในด้านสุขภาพจิต การพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆนั้นถ้าเราไม่พัฒนามนุษย์ในด้านสุขภาพจิตเลยการพัฒนาในด้านต่างๆก็จะมีปัญหาเพราะว่าการพัฒนาชุมชนใน

ด้านต่างๆ ไม่ใช่จะประสบความสำเร็จทุกอย่างเพราะว่าการพัฒนาชุมชนนั้นมีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การเอาหลักไตรลักษณ์มาพัฒนาชุมชนก็เพื่อให้ชุมชนได้เรียนรู้ว่า อนิจจัง คือ ความไม่เที่ยง ทุกขัง มีความทนได้อายาก อนัตตา มีความเปลี่ยนแปลง บังคับได้อายาก การเอาหลักไตรลักษณ์มาพัฒนาชุมชนนั้นเพื่อมาบริหารมนุษย์ในด้านสุขภาพจิตเพื่อไม่ให้มีทุกข์มากเกินไปและทำให้สบาย

4.1.3 ประโยชน์ของการเรียนรู้เรื่องไตรลักษณ์กับกระบวนการพัฒนาชุมชน

1. ประโยชน์ของการเรียนรู้เรื่องอนิจจัง เมื่อได้เรียนรู้ความไม่เที่ยงของสิ่งทั้งปวงแล้ว จะได้ประโยชน์หลายประการ ดังนี้

ก. ความไม่ประมาท ทำให้คนไม่ประมาทมัวเมาในวัยว้าวัยหนุ่มสาว ในความไม่มีโรค และในชีวิต เพราะความตายอาจมาถึงเมื่อไรก็ได้ไม่แน่นอน ทำให้ไม่ประมาทในทรัพย์สิน เพราะคนมีทรัพย์สินอาจกลับเป็นคนจนได้

ทำให้ไม่ดูหมิ่นผู้อื่น เพราะผู้ที่ไร้ทรัพย์ ไร้ยศ ต่ำต้อย กว่าภายนอกอาจมีทรัพย์ มียศ และเจริญรุ่งเรืองกว่าก็ได้ เมื่อคิดได้ดังนี้จะทำให้สำรวมตน อ่อนน้อม ถ่อมตน ไม่ยโสโอหังวางท่าใหญ่ ยกตนข่มท่าน

ข. ทำให้เกิดความพยายาม เพื่อที่จะก้าวไปข้างหน้า เพราะรู้ว่าถ้าเราพยายามก้าวไปข้างหน้าแล้วชีวิตย่อมเปลี่ยนแปลงไปทางที่ดี

ค. ความไม่เที่ยงแท้ ทำให้รู้สภาพการเปลี่ยนแปลงของชีวิต เมื่อประสบภัยสิ่งไม่พอใจ ก็ไม่สิ้นหวังและเป็นทุกข์ ไม่ปล่อยตนไปตามเหตุการณ์นั้นๆ จนเกินไป พยายามหาทางหลีกเลี่ยงสิ่งที่ไม่ดี

2. ประโยชน์ของการเรียนรู้เรื่องทุกขัง เมื่อผู้ใดได้เรียนรู้เรื่องความทุกข์แล้ว จะรู้ว่าความทุกข์เป็นของธรรมดาประจำโลก อย่างหนึ่งซึ่งใคร ๆ จะหลีกเลี่ยงได้ยาก ต่างกันก็แต่เพียงรูปแบบของทุกข์เกิดขึ้นแก่ชีวิต ผู้มีปัญญาตรองเห็นความจริงว่าความทุกข์เป็นสัจธรรมอย่างหนึ่งของชีวิต ชีวิตย่อมระดมด้วยทุกข์เป็นธรรมดา เมื่อเห็นเป็นธรรมดา ความยึดมั่นก็มีน้อย ความทุกข์สามารถลดลงได้หรืออาจหายไปเพราะไม่มีความยึดมั่น ความสุขที่เกิดจากการ ปล่อยวางย่อมเป็นสุขอันบริสุทธิ์

3. ประโยชน์ของการเรียนรู้เรื่องอนัตตาการเรียนรู้เรื่องอนัตตา ทำให้เรารู้ความจริงของสิ่งทั้งปวง ไม่ต้องถูกหลอกลวง จะทำให้คลาย ตัณหา มานะ ทิฐิ ทำให้ไม่ยึดมั่น เบาอกเบาใจ เพราะเรื่องอนัตตาสอนให้เรารู้ว่า สังขารทั้งปวง เป็นไปเพื่ออาพาธ ผินความปรารถนา บังคับบัญชาไม่ได้อย่างน้อยที่สุดเราจะต้องยอมรับความจริงอย่างหนึ่งว่า ตัวเราเองจะพบกับธรรมชาติแห่งความเจ็บปวด ความแก่ชรา และความตายจากครอบครัวและญาติพี่น้องตลอดจนทุกสิ่งทุกอย่าง

สรุป

ประโยชน์ไตรลักษณ์กับกระบวนการพัฒนาชุมชนนั้นมีประโยชน์ดังนี้

1. ประโยชน์ของการเข้าใจเรื่องอนิจจตา 1. ทำให้คนไม่ประมาท ในวัย ในความไม่มีโรคในทรัพย์สินสมบัติ 2. เป็นกำลังใจให้มีความมานะพยายาม 3. ความไม่เที่ยงแท้ ช่วยให้เราสลดใจ ในสิ่งที่ควรสลด เร่งให้เรารีบประพฤติธรรม

2. ประโยชน์ของการเข้าใจเรื่องทุกขตา ความทุกข์เป็นสัจจะอย่างหนึ่งของชีวิต ชีวิตย่อมอยู่ด้วยทุกข์ เป็นธรรมดา เมื่อเห็นเป็นธรรมดา ความยึดมั่นก็ลดน้อย ความทุกข์สามารถลดลงได้ ความสุขเกิดขึ้นหลังการปล่อยวาง

3. ประโยชน์ของการเข้าใจเรื่องอนัตตา การเรียนรู้และนึกคิดบ่อยๆ ซึ่งหลักอนัตตานี้ ช่วยให้ชีวิต แจ่มใส ผาสุก ไม่ถูกเผาให้เร้าร้อนด้วยไฟ คือ ราคะบ้ำง โทสะ บ้ำง โมหะบ้ำงชีวิต ได้พบความสงบเย็นซึ่งค่อนข้างจะหาได้ยาก ในชีวิตปุถุชนสมัยนี้

4. การสร้างจริยธรรมโดยอาศัยไตรลักษณ์ 1.หลักอนิจจาหลักอนิจจตามักมีผู้นิยมนำมาใช้เป็นเครื่องปลอบใจ ตนเองหรือปลอบใจผู้อื่นในเมื่อเกิดภัยพิบัติ ความทุกข์ ความสูญเสียต่างๆ ซึ่งก็ได้ผลช่วยให้คลายทุกข์ลงได้มาก บ้างน้อยบ้างการใช้หลักอนิจจตาในรูปนี้ ย่อมเป็นประโยชน์บ้างเมื่อใช้ในโอกาสที่เหมาะสม

เอกสารอ้างอิง

พุทธทาส ภิกขุ (อินทปญโญ), **คู่มือมนุษย์** (ฉบับสมบูรณ์), (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา จัดพิมพ์เผยแพร่, พ.ศ.2500), หน้า 71-82.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) **พุทธธรรม เรื่อง ไตรลักษณ์** หน้า 58-77

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. (กรุงเทพมหานคร:

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา**, (ม.ป.ป.), (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2548), หน้า 91. **โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543**). หน้า 95.

กนก จันทร์ขจร, **ธรรมเพื่อชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ 8**, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์เผยแพร่เป็นธรรมทาน 2549), หน้า 857-861.

บุญมี แทนแก้ว, **จริยศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2539), หน้า 198.

ธิดิวดี หมั่นมี (2559) “การจัดการทุนมนุษย์เพื่อส่งเสริมจริยธรรมคุณธรรมของบุคลากร องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น” วารสาร มจร. สังคมศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ : 5 ฉบับที่ 3 เลขหน้า: 203-216 ปี

ธิดิวดี หมั่นมี (2558) “การสร้างความผูกพันต่อองค์กรของพนักงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” วารสาร มจร. สังคมศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ : 15 ฉบับที่ 1 เลขหน้า: 17-24